

ad: Euthanasie - a)

(Na žádost Ivana Boháčka ze dne 23. 10. 91 (předem ústně ohlášenou při příležitosti diskuse v EEK) jsem se uvolil napsat 30–50 řádkovou glosu, která má spolu s dalšími být připojena k výtahu z článku v březnovém čísle časopisu *Scientific American* (John Horgan, *Death with Dignity*, str. 17 a 20).) [pozn. aut.]

Jsem přesvědčen, že principiálně nelze proti myšlence euthanasie nic namítat. Jistě není smyslem života umírat za nesnesitelných bolestí, při krajním utrpení. Pokud by byl někdo přesvědčen o opaku, má právo se zachovat po svém, ale nemá právo své přesvědčení vnucovat ostatním. Velkým praktickým problémem je ovšem stanovení podmínek, za kterých to je možno považovat za přípustné. Až na výjimky všichni souhlasíme s tím, aby bylo ve válce právem velitelů příkazem posílat některé vojáky na téměř jistou smrt, je-li toho nezbytně zapotřebí. V takových případech je kontrola mnohem obtížnější. Proto si myslím, že tu vše záleží na promyšlenosti a zdůvodněnosti nezbytných norem, a to nejenom právních, ale také mravních a duchovních. Postavit euthanasii mimo zákon anebo jí odpírat mravní a duchovní legitimitu považuji nejen za iracionální tvrdost, ale přímo za mravní defekt.

Problém euthanasie nemůže být uspokojivě řešen izolovaně od mnohem širší problematiky, která má navíc několik vrstev a řadu aspektů. Smrt je kus života jinak o ní v této souvislosti nemá smysl mluvit. K životu se nikdo nemá možnost předem rozhodnout ani naopak život předem odmítnout. Do života jsme postaveni dříve, než si to dokážeme uvědomit, a když si to začínáme uvědomovat, už jsme živi. Se smrtí to je docela jinak. Všichni víme, že jsme smrtelní a že jednoho dne zemřeme. Vytěšňovat toto vědomí a snažit se na to zapomenout není lidsky dost důstojné. Proto mezi životem a smrtí není žádná symetrie, která by dovolovala argumentovat, že život si nikdo nedal a proto že si ho nikdo také nemá brát. Zde se dotýkáme problému sebevraždy. Euthanasie, s níž pacient souhlasí, může být vlastně chápána jako sebevražda, tak jako lékařská pomoc nebo jen asistence při euthanasii může být chápána jako napomáhání k ní. Sebevražda je však termín mravně pejorativní a také právně zatížený. Není to jen mravní necitlivost, ale dokonce i myšlenkové, pojmové barbarství, když nedokážeme záležitost rozumně posoudit a rozlišit od sebe to, co je vskutku rozrůzněné. A to jsme ještě zcela nechali stranou případ euthanasie tam, kde pacient se sám nemůže z nějaké příčiny sám rozhodnout (není dostatečně při vědomí, je zcela v bezvědomí, má mozek do té míry poškozený, že je evidentní, že nikdy k vědomí nepřijde) a rozhodnutí musí lékař vzít na sebe (ačkoliv tělo udržovat uměle při životě by bylo možno ještě řadu měsíců).

Člověk je svobodná bytost. Když si svou svobodu také ve vztahu k životu samému uvědomí, znamenalo by popírat tuto svobodu, kdyby rozhodnutí žít měl někdo učinit za něho.

Rozhodující otázku vidím v tom, zda lidský život v každé situaci a za všech okolností stojí za to, aby byl žit. Postavíme-li věc takto, je zřejmé, že za všech dob se připouštělo, že život není největší hodnotou sám o sobě, ale že jeho cena je podmíněna nebo spíše že spočívá v jeho otevřenosti vůči něčemu, co pouhé žití přesahuje, a v jeho oddanosti a odevzdanosti tomu, co mu opravdovou cenu a opravdový smysl teprve může dát. Nikdy proto zachování života nebylo chápáno jako první a nejvyšší zákon či norma. Naopak odedávna se uvažovalo o vykupujícím významu oběti vlastního života. Z evangelia známe také Ježíšovo slovo o tom, že není větší lásky, než dát duši za přátele. Stalo se zvykem rozšiřovat a de facto korumpovat tuto myšlenku tak, že za určitých okolností se taková oběť stává dokonce povinností (např. vojáka, který je posílán a jde v určitých situacích na téměř jistou smrt). V mnoha případech naopak říkáme, že

„takový život nemá smysl“, majíce na mysli, že svůj smysl buď ztratil nebo ho byl zbaven. Zcela nedržitelná je zásada, kterou vyslovil americký soudce (v případě Nancy Cruzan), že „život jako takový stojí za to, aby byl udržován, bez ohledu na svou kvalitu“. Pojmová nepřesnost je nápadná, nemyslí se život jako takový, ale život lidský. Otázkou je, co ze života jako takového činí život lidský. To je problém vysloveně filosofický, kde „morální reflexy“ nemohou mít rozhodující slovo. Člověk není pouze ani především to, co „jest“, ale je více tím, čím nebo kým se stává. V tom smyslu je samu sebe překračující, transcendující ex-sistenci. Stav, který znamená jen o málo víc než pouhou transienci, totiž na minimum redukovanou transgresi, která by nestačila ani k samostatnému jen vegetativnímu pokračování života, nemůže být po právu charakterizován jako lidský, neboť není ani dost živočišný. Vše spočívá na nereflektovaném zbožnění života: život sám se stává nejvyšší hodnotou, takměř modlou.

Druhou základně důležitou otázkou vidím v tom, zda se lze vzdát života tam, kde už život sám nemá smysl, kde další přežívání už není „k životu“, ale je pouhým člověka nedůstojným živořením. Vylučme případy, kdy si tuto situaci člověk zavinil nebo zaviňuje sám (problém viny resp. zavinění tohoto stavu by musel být posuzován v kontextech mnohem širších, než jaké jsou nezbytné pro řešení naší otázky) a zůstaňme výlučně u případů nezaviněných ani osobou, o kterou jde, ani bezprostředně nezaviňovanou někým jiným (proti čemuž by se něco mohlo podniknout). Takovým případem jsou nemoci, které ve svých závěrečných fázích vedou nejenom k jisté smrti, ale k obrovskému utrpení. Takovým utrpením trpící člověk nic nevykupuje; tvrzení, že pyká za své hříchy, je lidsky nesolidární a v podstatě nelidské, a tvrzení, že trpí dokonce za druhé, je nedržitelné pro ty, kdo nedají na magii. Obecně jistě platí, že utrpení může mít pro člověka pozitivní význam (lze dokonce říci, že člověk se stává lidským teprve na základě toho, jak dokáže utrpení a bolest integrovat do svého života). Ale utrpení, které už nevede k životu, nýbrž jen k pomalé smrti, je utrpením marným a zbytečným. Je tu ještě jeden argument, totiž jaký vliv má trpělivé snášení utrpení na druhé lidi, kteří jsou v blízkosti. To lze zajisté připustit, pokud jde o utrpení snesitelné, tj. které může být snášeno (ať už dočasně nebo trvale), ale jako argument, proč má být snášeno i utrpení obrovské, je to názor lidsky nepřijatelný a nelidský. Kromě toho je tu ještě jeden argument ad hominem (tedy nikoliv obecně platný, ale platný pro ty, kdo zdůrazňují zástupný význam utrpení): proč má mít utrpení větší zástupnou hodnotu než smrt? A proč má mít třeba uměle udržovaný, jen vegetativní život nějakou zástupnou hodnotu vůbec?

Principiálně nevidím důvodu, proč by lidská bytost, krajně soužená nadměrným utrpením, nemohla resp. nesměla volit dobrovolnou smrt. Skutečné problémy tu jsou praktické, nikoliv principiální. Víme, jak labilní lidé mohou přeceňovat beznadějnost své situace a hloubku svého utrpení. Víme také na druhé straně, jak jakákoliv možnost, aby o smrti trpícího nebo jinak smyslu života zbaveného člověka rozhodovali druzí lidé, by mohla být zneužita (už dnes známe množství případů, kdy bylo zneužito psychiatrických klinik atd.). Ale možné zneužití nemůže být samo dostatečným důvodem pro odmítnutí legitimního užití. Problémem je tedy způsob zákonného a organizačního zajištění, že k takovým případům bude moci docházet jen legitimně, ale principiálně nemůže být zdůvodněno naprosté odmítání euthanasie. Všechno, co může být uváděno proti svobodnému rozhodnutí zdůrazňováním poukazu na boží vůli, může být se stejnou platností uváděno v případě léků a terapie vůbec. Je mnoho léků, jejichž jediným účinkem je zmírnění bolesti. Je-li bolest a utrpení něčím tak hodnotným (ať už pro trpící osobu samu nebo pro její okolí či pro další lidi), měly by se nemoci přijímat bez odmlouvání a bez léčení (v řadě případů některé náboženské nebo jiné sekty k tomuto závěru již dospěly nebo k němu směřují).

Zůstávat jen u argumentace v případě tak vášnivého odporu, sahajícího až k násilí nebo alespoň všemožnému umlčování těch, kdo o věci chtějí racionálně uvažovat a diskutovat, zajisté nestačí. Je třeba podrobit analýze takové chování a pokusit se najít nehlubší motivy takového odporu. A tu se mi zdá, že někde v hloubce je magicko-mytická diluviální představa, že ony nešťastné oběti jakoby na sebe berou část neštěstí, utrpení a bolestí, lidem a lidstvu nějak osudově určených, takže svým utrpením odnímají část utrpení celkového a zmenšují tak svou ať už dobrovolnou nebo nedobrovolnou obětí množství oné tíhy, která má dopadnout na ostatní. Je v tom kus špatně chápaného počtu pravděpodobnosti. Tito lidé zapomínají, že jejich názory a přístupy, pokud by nadále měly skutečně ovlivňovat bioetické myšlení lidstva, nutně povedou ke zhoršování celkové situace, a tak místo aby zlepšovaly situaci individuální, budou ji rovněž zhoršovat.

Jedním z dalších aspektů problému euthanasie a všeho, co s tím souvisí, je samozřejmost, s jakou občané „prvního světa“ či „Severu“ vyžadují zachování života i v těch nejbeznadějnějších případech, aniž by pomyslili na to, kolik dětí zcela zdravých a života dokonale schopných umírá hladem v „třetím světě“. Že řešením nemůže být prostý přesun prostředků do jiné oblasti a na jiné pole, je jistě nepochybné. Žádné dobré řešení není jednoduché, ale musí být všestranně promyšleno a zejména jeho důsledky musí být promyšleny co nejpodrobněji a s maximální odpovědností vůči budoucnosti. Rozhodně chybné je však každé zdánlivé řešení „princiální“, které o důsledcích věcně logických a zejména o vzdálených následcích nechce vůbec uvažovat.

Jedním z rozhodujících předpokladů možného platného řešení otázky euthanasie je také mnohem hlubší pochopení a také pojmové vymezení toho, čím nebo kým je člověk. Pokud zůstaneme výhradně u znaků tělesných, upadneme do nesnáze na této rovině nepřekonatelné, totiž jak odlišit život lidský od života „pouze“ animálního. Co činí lidský zárodek lidským? Pouze jeho budoucnost, totiž to, že jednou prožije lidský život. Odvolávat se na genetickou výbavu v našem případě nejen nepomůže, ale celou záležitost zkomplikuje. Což nemá každé sperma a každé vajíčko také svou genetickou výbavu a rovněž svou potenciální budoucnost? Že ona genetická výbava je jen částečná (poloviční), to neznamená víc než pouhou neúplnost, nedokonalost, tedy v jistém smyslu invaliditu. Ale je to v každém případě živá buňka, nabitá vnitřním tíhnutím k budoucnosti. Respekt a úcta k lidskému životu by nás tedy měly zavazovat k asistenci, aby všechny tyto buňky mohly splnit svou úlohu. Protože nadprodukce spermií je tak obrovská, i za extrémního vypětí zvenčí mají šanci jen některé z nich. Naproti tomu kolik vajíček, tolik promarněných potenciálních životů. Kde je tu lidská odpovědnost za všechny zatím v invalidním stavu se nalézající potenciální lidské bytosti? Nejrůznější tělesné deformace novorozenců mohou mít dost podobnou povahu. Někdy chybí orgán nikoliv k životu nezbytný, jindy nezbytný, ale operativně nahraditelný nebo substituovatelný. Ale což narodí-li se dítě s katastrofálně deformovaným nebo redukováným mozkiem či dokonce bez mozku? Je to ještě člověk? Co lidského na něm najdeme a to zvláště co lidského je čeká v jeho životě? Argumentuje se často důstojností člověka. Co lidsky důstojného tu můžeme uvést? Z těchto úvah je zřejmé, že veškerá argumentace odpůrců euthanasie je založena na mylné nebo falešné antropologii. Jejich idolem není skutečný člověk, nýbrž ideologický konstrukt, hypostaze, která nastoupí všude tam, kde živá či položivá skutečnost ony moralistní úvahy nabourává.

(Pokud vím, nic z toho ve Vesmíru nevyšlo.) [pozn. aut.]